

27.2.2017

Dnro 1065/4/16

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

ESITUTKINTA VIIVÄSTYI AIHEETTOMASTI MINISTERIN EPÄILLYSSÄ RIKOSASIASSA

1

KANTELU

Kantelija arvosteli 10.3.2016 oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä poliisin menettelyä asian - - - tutkinnassa. Kantelijan mukaan poliisi viivytteli asian tutkinnassa niin, että asian syyte-oikeus vanheni.

- - -

3

RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

Lapin poliisilaitoksella kirjattiin 8.7.2015 tuntemattoman henkilön ilmoittamana rikosilmoitus silloisen sosiaali- ja terveysministeri Hanna Mäntylän epäilystä petoksesta, jonka tekoajaksi kirjattiin 30.9.2009–3.11.2010. Tämän perusteella epäillyn rikoksen syyte-oikeus vanhenisi 3.11.2015. Esitutkintalain mukainen ennakoilmoitus syyttäjälle tehtiin 13.7.2015.

Koska Mäntylä asui Helsingissä, Lapin poliisilaitoksen tutkija sopi puhelinkeskustelussa 17.7.2015 Mäntylän kanssa, että epäillyn kuulustelu suoritetaan virka-apuna Helsingin poliisilaitoksen toimesta. Virka-apupyynnöksi lähetettiin sähköpostilla 20.7.2015. Virka-apupyynnöstä oli soitettu Helsingin poliisilaitokselle etukäteen. Helsingin poliisilaitoksella virka-apupyynnöksi kirjattiin 22.7.2015.

Helsingin poliisilaitoksella asiaa hoitanut tutkija otti kesälomansa jälkeen yhteyttä Mäntylään 3.8.2015. Mäntylän avustaja nouti tutkintapyynnön jäljennöksen poliisilaitokselta 12.8.2015 ja kuulustelu sovittiin järjestettäväksi 18.8.2015. Avustajan pyynnöstä kuulustelua siirrettiin seuraavaan viikkoon. Kuulustelu ei kuitenkaan toteutunut seuraavalla viikolla. Avustajan laatima kirjallinen vastine tutkintapyynnöön saapui poliisilaitokselle 31.8.2015. Kuulustelu toteutui sittemmin 15.10.2015.

Samanaikaisesti Lapin poliisilaitoksella kuulusteltiin todistaja asiaan 13.10.2015 sekä asianomistajan edustaja 19.10.2015. Asian syyttäjä tutustui materiaaliin 21.10.2015 ja hänen pyynnöstään kuulusteltiin vielä yksi todistaja 29.10.2015. Esitutkintapöytäkirja valmistui 30.10.2015.

Syyttäjä oli hakenut asialle syyte-oikeuden vanhentumisajan jatkamista 23.10.2015, mutta käräjäoikeus hylkäsi tämän pyynnön 25.11.2015, minkä johdosta syyttäjä teki asiassa tämän jälkeen päätöksen syyttämättä jättämisestä syyte-oikeuden vanhentumisen perusteella.

3.2

Saadut selvitykset

Jutussa tutkinnanjohtajana toiminut *rikosylikomisario* Lapin poliisilaitokselta kertoo pitäneensä asiasta ns. juttupäiväkirjaa, koska kysymyksessä oli huomattavaa julkisuutta aiheuttava juttu ja vanhentumisvaara oli käsillä. Rikosylikomisario kertoo olleensa tietoinen jutun tutkinnan vaiheista ja pitäneensä tutkijan kanssa lukuisia palavereja. Hän pyysi tutkijaa olemaan yhteydessä Helsinkiin virka-apua antavaan osastoon/henkilöön, jotta he ymmärtäisivät, että juttu on vanhenemassa ja kiirehtisivät epäillyn kuulustelun suorittamista. Rikosylikomisarion mukaan juttu olisi ehditty hoitaa ilman vanhentumista, jos virka-apu olisi suoritettu aikaisemmin; syyttäjä oli jo tutustunut juttuun, joten syyteharkinta ei olisi vienyt paljon aikaa.

Rikosylikomisarion mainitsemasta juttupäiväkirjasta ilmenee, että virka-apupyynnön materiaalisissa oli asiakirja, joka oli otsikoitu KIIREELLINEN TUTKINTAPYYNTÖ ja pyynnön alussa mainitaan, että juttu vanhenee viidessä vuodessa ja rikos on tapahtunut 3.11.2010. Päiväkirjasta ilmenee lisäksi, että Lapin poliisilaitoksen tutkija on tiedustellut epäillyn kuulustelua Helsingistä ainakin 4.9.2015, 23.9.2015 ja 28.9.2015. Kuulustelupöytäkirja toimitettiin Helsingistä Lapin poliisilaitokselle 15.10.2015.

Lapin poliisilaitoksen näkemyksen mukaan jutun tutkintaan liittyvät esitutkintatoimenpiteet on niin tutkinnanjohtajan kuin tutkijankin toimesta suoritettu asianmukaisesti Lapin poliisilaitoksessa.

Ylikonstaapeli A:n, joka toimii Helsingin poliisilaitoksen virka-apuryhmän esimiehenä ja *ylikonstaapeli B:n*, jonka tehtäväksi kyseinen virka-apuasia oli jaettu, selvityksestä käy ilmi, että B otti asian hoitaakseen palattuaan lomalta 3.8.2015.

B oli yhteydessä Mäntylään, jonka kanssa sovittiin kuulustelu-aika. Myöhemmin Mäntylä oli yhteydessä B:hen ja tiedusteli, olisiko hänellä syytä olla avustaja. B kehotti Mäntylää ottamaan avustajan. Mäntylä ilmoitti, että hänen avustajansa on - - -. Tämän jälkeen yhteydenpito hoidettiin avustajan kautta.

Avustaja kävi 12.8.2015 hakemassa kopion tutkintapyynnöstä ja kertoi tekevänsä asiassa vastineen käytettäväksi kuulustelussa tai sen liitteenä. Kuulusteluajankohdaksi sovittiin alustavasti 18.8.2015, mutta avustaja ilmoitti 17.8.2015, ettei kuulustelu onnistu sovittuna aikana.

Mäntylän vastine saapui sähköpostilla 31.8.2015 sen jälkeen, kun B oli tiedustellut tilannetta. Avustajalle lähetettiin 3.9.2015 sähköpostitse ”kuulusteluluonnos tarkistettavaksi, jotta itse kuulustelussa ei enää tulisi yllätyksiä”.

Tämän jälkeen asian etenemistä tiedusteltiin avustajalta 23.9.2015, jolloin B ilmoitti olevansa lähdössä lomalle kahdeksi viikoksi. Avustaja vastasi kysyen, haittaako, jos menee B:n loman yli. B vastasi, ettei haittaa ja ”palataan asiaan viikolla 42, kun palaan lomilta”. Avustaja oli lähettänyt 9.10.2015 viestin olevansa lokakuussa poissa, mutta hänen sijalleen tulee toinen lakimies. Kuulustelu toimitettiin 15.10.2015, jolloin avustaja olikin läsnä.

Edellä mainitut tapahtumat käyvät ilmi myös selvityksen liitteinä olevista sähköpostiviesteistä.

Helsingin poliisilaitos katsoo lausunnossaan, että virka-apupyynnön edistymistä olisi pitänyt seurata nyt ilmennyttä aktiivisemmin ja sitä olisi voitu tarvittaessa kiirehtiä ja että virka-apu olisi tullut käsitellä poliisissa joutuisammin ottaen erityisesti huomioon, että epäillyn rikoksen syyteoikeus oli vanhenemassa.

Poliisihallituksen lausunnossa todetaan muun muassa seuraavaa.

Lapin poliisilaitoksessa on asianmukaisesti huomioitu tutkintaan tulleen rikosasian vanhenemisvaara ja tutkinta on käynnistetty ilman aiheetonta viivytystä. Poliisihallituksen mukaan jutun tutkintaan liittyvät esitutkintatoimenpiteet on Lapin poliisilaitoksessa suoritettu asianmukaisesti ja virkamiehet ovat toimineet asiassa harkintavaltansa rajoissa. Koska asian kiirehtiminen ja tutkinnanjohtajan huoli asian etenemisestä on välittynyt ilman mainittavaa vaikutusta suorittavaan tahoon, olisi tutkinnanjohtaja Poliisihallituksen mukaan voinut tässä tapauksessa olla yhteydessä esimerkiksi virka-aputoiminnan päällystövastaavaan asian kiirehtimiseksi. Poliisihallitus kuitenkin toteaa, että normaalitilanteessa virka-apukuulustelujen kiirehtiminen ei edellytä tutkinnanjohtajan yhteydenottoja vaan tämä tapahtuu tutkijatasolla normaalina yhteistyönä.

Helsingin poliisilaitoksessa virka-apuasiana on alettu hoitaa kohtuullisessa ajassa sen saapumisesta.

Sittemmin Lapin poliisilaitoksen tutkijan tiedusteltua asian etenemistä useampaan kertaan ja saadun selvityksen perusteella vanhenemisvaara on ollut sekä ylikonstaapeli B:n että tämän esimiehen ylikonstaapeli A:n tiedossa, ei asian etenemisen voida katsoa Poliisihallituksen mukaan sujuneen riittävän viivytyksettä. Tavanomaisen petosrikoksen tutkinnassa vajaan kahden kuukauden aikaa virka-avun hoitamisessa voitaisiin pitää asianmukaisena, mutta nyt vanhenemisvaaran vuoksi tämän olisi tullut olla erityisen joutuisaa. B on saadun selvityksen mukaan vielä 23.9.2015 todennut jäävänsä kahdeksi viikoksi lomalle ja todennut, että asian hoitaminen menee viikolle 42 (12.–18.10.2015).

Poliisihallitus yhtyy Helsingin poliisilaitoksen lausunnossaan esittämään, jonka mukaan virka-avun hoitaminen on pitkittynyt poliisin antaessa rikoksesta epäillyn/tämän avustajan hoitaa asiaa heidän aikataulunsa mukaisesti ottamatta huomioon syyteoikeuden vanhentumista.

3.3

Sovellettavia säännöksiä

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Poliisilain 1 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan poliisin tehtävät on hoidettava tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Olosuhteiden vaatiessa tehtävät on asetettava tärkeysjärjestykseen.

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Edelleen samassa momentissa todetaan, että esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvittävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen sitä edellyttäessä.

Esitutkintalain 6 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, jos on syytä olettaa, että henkilöltä saadaan selvitystä rikoksesta, tai jos hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi, hän on velvollinen kutsusta saapumaan kutsun esittäneen esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan.

Esitutkintalain 7 luvun 1 §n mukaan kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa. Saman luvun 12 §:n mukaan asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrätyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä hänen päämiestään kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja kiellä sitä painavista rikostutkinnallisista syistä.

3.4

Arviointi

Esitutinnan kestosta

Esitutkinta on yleensä tuloksekkainta silloin, kun se voidaan toimittaa mahdollisimman pian rikoksen tapahduttua. Esitutinnan joutuisuudella on luonnollisesti suuri merkitys rikoksen uhrin kannalta. Esitutinnan toimittaminen ilman aiheutonta viivytystä on tärkeää myös syylliseksi epäillyn kannalta, jotta hän ei joudu olemaan kauempaa kuin välttämätöntä rikoksesta epäillyn asemassa. Ylipäätään asianmukainen esitutkinta ja sen viivytyksetön toimittaminen on tärkeää koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden ja uskottavuuden kannalta.

Esitutkinnalle ei voida asettaa yleistä enimmäisaikaa. Esitutinnan hyväksyttävä kesto riippuu kussakin yksittäistapauksessa tutkittavana olevan asian erityispiirteistä kuten sen laadusta ja laajuudesta. Luonnollisesti myös käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat esitutinnan kestoon. Esitutinnan toimittamiseen käytetty aika ei saa johtaa siihen, että tutkittavana oleva rikos pääsee vanhentumaan. Esitutkintaviranomaisen onkin heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen selvitettävä rikoksen vanhentumisaika ja otettava se huomioon esitutkintatoimenpiteiden kiireellisyyttä harkittaessa. Huomioon on otettava väitetyn rikoksen lievimmän mahdollisen tekemuodon syyteoikeuden vanhentuminen.

Poliisi joutuu asettamaan tehtäviään kiireellisyysjärjestykseen, minkä johdosta vähemmän kiireelliseksi arvioidut esitutkinat joutuvat odottamaan vuoroaan. Selvää kuitenkin on, että poliisin tulee toimittaa esitutkinta ennen syyteoikeuden vanhentumista siten, että syyteharkintaan jää kohtuullinen aika.

Avustaja esitutkinnassa

Edellä selostettuihin esitutkintalain säännöksiin ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan sisältyy ns. omavalintaperiaate. Sen mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä ja epäillyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Periaatteella korostetaan sitä, että avustajan ja päämiehen suhteen tulee rakentua molemminpuoliselle luottamukselle.

Ihmisoikeussopimuksen soveltamisen osalta on todettu, että mikäli syytetty tuntee erityistä luottamusta johonkin tiettyyn juridiseen avustajaan, mutta tämä on juuri sillä hetkellä erityisen kiireinen, tulisi tuomioistuimen mahdollisuuksien mukaan ottaa tämä huomioon. Toisaalta tällaisessa tapauksessa syytetty ei saa hyötyä viivästyksestä eikä hän näin ollen voi vedota tähän seikkaan perusteluna sopimusloukkaukselle. (Spolander, Mia Mari: Menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin osatekijänä, 2007, s. 154–155). Ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytännön mukaan syyteestä on kysymys muun muassa jo silloin kun henkilö on saanut tiedon häntä koskevan epäillyn rikoksen esitutkinnan aloittamisesta. Siten nämä näkökohdat koskevat myös esitutkintavaihetta.

Esitutkintalakia koskevassa hallituksen esityksessä esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä säädetystä oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa todettiin muun muassa seuraavaa (HE 222/2010 vp, s. 199–200):

Momentin neljännessä virkkeessä esitutkintaviranomaiselle asetettu velvollisuus huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu asianosaisen sitä halutessa, ei olisi ehdoton. Huolehtimisvelvollisuus ei koskisi kaikkia esitutkintoja ja esitutkintatoimenpiteitä, vaan olisi riippuvainen tapauksen olosuhteista. Viranomaisen menettelyä ohjaavina perusteina laissa mainittaisiin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat.

Rikokseen liittyvä peruste koskisi ennen kaikkea rikoksen vakavuutta. Lievimät rikokset ratkaistaan usein rikesakkomenettelyssä tai rangaistusmääräysmenettelyssä, joissa kuten muissakin suppean esitutkinnan käyttötapauksissa ei ole useinkaan tarvetta kiinnittää huomiota avustajan käyttöön liittyviin kysymyksiin. Toisaalta rikoksen laatu tai laajuus voisi lievienkin rikosten kohdalla esimerkiksi rikoksella aiheutetun huomattavan vahingon vuoksi puoltaa avustajan kytkemistä asian selvittämiseen.

Momentin neljännen virkkeen mukaisista rikoksen selvittämiseen liittyvistä asiaan vaikuttavista näkökohdista voidaan erityisesti mainita esitutkintatoimenpiteen erityinen kiireellisyys. Rikoksen selvittämisen kannalta voi olla välttämätöntä esimerkiksi puhutella ilmeistä asianosaista epäillyn rikoksen tapahtumapaikalla ilman, että avustaja ehditään saada paikalle. Joissakin tilanteissa kuulustelun kiireellisyys tai sen ajankohta saattavat vaikuttaa heikentävästi mahdollisuuksiin saada avustaja mukaan kuulustelutilaisuuteen. Samaan suuntaan voi vaikuttaa esimerkiksi kuulustelun järjestäminen syrjäisessä tai poikkeuksellisessa paikassa, mistä voi mainita esimerkkinä aluksella tapahtuvan kuulustelun. Asianosaisen henkilöön liittyvistä seikoista voidaan mainita esimerkiksi asianosaisen ikä ja asema esitutkinnassa. Avustajan tarve voi liittyä esimerkiksi asianosaisen nuoreen ikään tai asemaan nimenomaan rikoksesta epäiltynä.

Kannanotto

Käytettävissäni olevan aineiston ja edellä selostettujen oikeusohjeiden perusteella kantelussa arvostellun menettelyn arvioinnissa on kysymys kahden periaatteen ja perustavaa laatua olevan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan oikeuden – esitutkinnan joutuisuus ja epäillyn oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa – välisestä punninnasta. Normaalisti näiden oikeuksien yhteensovittamisessa ei ole ongelmaa, mutta käsillä olevassa tilanteessa uhkaava syyteoikeuden vanhentuminen on käsitykseni mukaan sellainen seikka, joka olisi pitänyt ottaa erityisesti huomioon epäillyn kuulustelun järjestämisessä.

Epäilty on ilmoittanut Helsingin poliisille asiassa toimivan avustajansa ja tämän jälkeen esitutkintaan liittyvä asiointi on tapahtunut poliisin ja epäillyn avustajan välillä, mikä on edellä mainitun omavalintaperiaatteen mukaista. Toisaalta, kuten edellä on todettu, syytetty – ja tässä tapauksessa siis epäilty – ei saa hyötyä avustajansa mahdollisesta kiireisestä aikataulusta.

Saadun selvityksen perusteella kuulustelun siirtyminen 18.8.2015 ja 23.9.2015 välisenä aikana näyttää johtuneen epäillyn avustajan aikatauluista. Viikoilla 40–41 (28.9.2015–11.10.2015) kuulustelu ei ole onnistunut tutkijan ilmoitettua olevansa vuosilomalla.

Käytettävissäni olevan aineiston perusteella katson, että Lapin poliisilaitoksen virka-apupyynnöön perustunutta kuulustelua ei ole hoidettu Helsingin poliisilaitoksella ilman aiheutonta viivästystä. Viivästyksen johdosta esitutkintapöytäkirja asiassa on valmistunut vasta 30.10.2015 eli neljä päivää ennen syyteoikeuden vanhentumista.

Osin viivästys on johtunut siitä, että – kuten Poliisihallitus on lausunnossaan todennut – poliisi on antanut rikoksesta epäillyn/tämän avustajan hoitaa asiaa heidän aikataulunsa mukaisesti. Loppuajan viivästys näyttää johtuneen siitä, että virka-apuasian tutkija Helsingissä on ollut kaksi viikkoa vuosilomalla.

Ottaen huomioon Helsingin poliisilaitoksen virka-apuja hoitavan ryhmän tiedossa olleen syyte-oikeuden vanhenemisvaara epäilty olisi tullut kutsua esitutkintalain 6 luvun 1 §:n mukaisesti kuulusteluun sen jälkeen, kun ensimmäinen sovittu kuulustelu oli epäillyn avustajan pyynnöstä peruttu. Näinkin menetellessä epäillylle olisi varattu olosuhteet huomioon ottaen kohtuullinen ja riittävä mahdollisuus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Epäilyllä olisi ollut esimerkiksi mahdollisuus etsiä toinen avustaja, mikäli kutsussa kerrottu ajankohta ei olisi sopinut hänen ensin valitsemalleen. Käsitykseni mukaan omavalintaperiaate olisikin tässä tapauksessa hyväksyttävästä syystä väistynyt. Toisen avustajan käyttö ei näytä olleen poissuljettua myöskään epäillyn näkökulmasta – olihan avustaja ehdottanut toisen avustajan käyttöä B:n loman jälkeen suoritettavaan kuulusteluun, vaikka sittemmin oli itse tullutkin paikalle.

Mitä tulee loppuajan viivästyksen ainakin osin aiheuttaneeseen B:n vuosilomaan, pidän tutkit-tavan rikoksen vanhentumisvaaraa sellaisena seikkana, joka tulee ottaa huomioon tutkintajär-jestelyissä eikä tutkijan vuosiloma ole hyväksyttävä peruste esitutkinnan aiheetonta viivästystä arvioitaessa. Tutkinta asiassa olisi tullut järjestää niin, että asiaa hoitaa joku muu tutkija B:n vuosiloman aikana.

Kun saadun selvityksen perusteella viivästyksen johtaneessa menettelyssä, josta katson syy-teoikeuden vanhentumisen johtuneen, ei ole ollut tahallista viivyttelyä, pidän riittävänä saattaa edellä esittämäni käsityksen virheellisestä menettelystä vanhentumisvaarassa olleen virka-apua-asian hoitamisesta Helsingin poliisilaitoksen, ylikonstaapeli A:n ja ylikonstaapeli B:n tie-toon.

Poliisihallitus totesi lausunnossaan, että koska asian kiirehtiminen ja tutkinnanjohtajan huoli asian etenemisestä on välittynyt ilman mainittavaa vaikutusta suoritettavaan tahoon Helsingin poliisilaitoksella, olisi tutkinnanjohtaja voinut tässä tapauksessa olla yhteydessä esimerkiksi Helsingin poliisilaitoksen virka-aputoiminnan päällystövastaavaan asian kiirehtimiseksi. Lähe-tän tämän päätökseni tiedoksi Lapin poliisilaitokselle välittääkseni poliisihallituksen kannan-oton asiaa hoitaneiden poliisimiesten tietoon.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen virheellisestä menettelystä vanhenemisvaa-rassa olevan epäillyn rikoksen tutkinnan järjestämisestä Helsingin poliisilaitoksen, ylikonstaa-peli A:n ja ylikonstaapeli B:n tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni heille.

Lähetän päätökseni tiedoksi myös Lapin poliisilaitokselle saattaakseni Poliisihallituksen asias-sa lausuman poliisilaitoksen ja asiaa hoitaneiden poliisimiesten tietoon.